

Az örmény nép tudománszerető, irodalma, ipar- és alkotóművészete, jó kereskedelmi érzéke ismeretes. Az örmény kereskedő és iparos szorgalma és illemtudása révén gazdaságilag előnyös helyzetbe került, jó anyagi alappal rendelkezett. Takarékos és vendégszerető jellemmel bír, s áldozatkészséggel segíti egyházát. A helyi római katolikus plébánia templomhajójának színesüveg-festmény ablakai közül az egyikén látható Tiridat örmény király, királyi díszben, amint Örményország apostola és első püspöke kereszteli meg. A kép alatti felirat szövege:

PROTEGE GENTEM ARMENAM (Oltalmazd örmény népedet)! Feltételezhető, hogy a helyi örmény családok adományából készült a szép üvegfestmény.

A kereskedelemmel foglalkozó örmények Marosvásárhelyen a város központjában, a piactéren vagy annak közelében telepedtek le, külön lakónegyedet (fertályt) nem alkottak, de a város vásáros életében előnyösen vettek részt. A jó anyagi alappal rendelkező családok magas, emeletes kőházakat építettek, a földszinten üzlethelyiséggel. A hosszú, benyúló udvarokon hátranyúló épület raktárként szolgált, az udvar mélyén kocsiszín és lóistálló szükségeltetett, mivel a vásárokba lovas szekérral mentek a (sátoros) kereskedők. Az emeleten a család részére biztosították a lakást, de legtöbb esetben a bérbe adható lakrész sem maradt el. A térre néző üzletek kirakatait és bejáró ajtóit szekrény szerűen bútorasztalos készítette. A kirakatok-bejáratok üvegezett felületeit nyitható vagy leakasztható fatáblák, tömör ajtók vagy lehúzható, hullámos fémlemez-redőnyök védték a zárva tartás ideje alatt. Az üzletbelső asztalai, szekrényei (polcai) hasonlóképpen finom asztalosmunka-darabok voltak, a kor ízlésének megfelelően.

A XX. század első felében a *Dudutz testvérek* két üzlete a főtér és a Kossuth Lajos utca sarkán álló László-házban nagyon keresett volt. A város régi lakosai ma is Dudutz-saroknak mondják a térnek azt a részét. A főtéren *Izmael* rőföskereskedőt alacsony termete miatt „Kicsi Izmaelnek” nevezték. *Fogolyán* főtéren női divat-üzletét „előkelő” jelzővel illették. A szépen berendezett üzlet alkalmazottai divatos zsakett öltönyben fogadták a vásárlóközönséget. *Dudutz Antal* bőrkereskedő főtéren üzletét „A fekete kutyához” cégtáblával látta el. A tömör ajtólapra a tulajdonos a címfestőtől cégéreként egy fekete kutya képét kérte. Az alkudozásnál a címfestő a láncsal ábrázolt kutya festéséért több munkadíjat kért. A megrendelő magyarázatot kért a magas árért. A mester válasza így hangzott: „Ha láncsal festem a kutyát, nem szalad el”. A kutya láncsal került a táblára.

A XIX. században ide került *Csiky* család vaskereskedése és ásványvíz-lerakata nagy forgalomnak örvendett. A tornyos Városháza építésével egy időben, az azzal szembeni telken szép kétemeletes családi lakóházat építettek a szecesszió stílusában. A *Gajzágó* kereskedő család neoklasszikus síremléke a római katolikus temető legszebb sírfelépítménye, az 1894-es évszám jelzi állításának idejét. A *Kárnász* kereskedő család egyemeletes lakóháza a Petőfi Sándor téren áll, melyet az államosítás után a város polgármesteri hivatala helyreállíttatott, s ott rendezte be a házasságkötő-termet.

Marosvásárhely város verses leírásában Mátyási József pesti ügyvéd 1791-ben, vásárhelyi látogatása után, a várost jellemző soraiban így írta: „Lakosai Magyarok, Oláhok, Örmények, / S ezen utolsók nem szegény legények”. Az átutazó láthatta az örmény kereskedők anyagi jólétét. Az örmények a lakó- és az üzletházon kívül a Trébelyben gyümölcsös-és szőlőkerteket tartottak fenn. Földműveléssel nem foglalkoztak, a mindennapi anyagi jövedelmet a kereskedelem biztosította.

A következőkben felsorolok egynéhány itt élt (élő) örmény család nevét: *Avéd, Burdács, Csath, Dudutz, Gajzágó, Holbach, Izmael, Kabdebó, Lukácsfy, Merza, Nuridsány, Ollender, Petelei, Süle, Száva, Tolokán, Verzár, Zorzi, Zsidó.*

A Petelei családból *Petelei István* neves író, a Kemény Zsigmond Társaság tagja, a Marosvásárhelyi Füzetek szerkesztő-kiadója volt. Szülőháza a Szentgyörgy tér 16. szám alatti telek belsejében áll. A nevét örökítő fekete márványtábla az 1930-as években épített kétemeletes bérház térre néző homlokzatára került. Felirata: „1852. szeptember 13-án e falak között születelt Petelei István erdélyi író. Meghalt 1910. január 5-én.” Koporsó alakú sírköve a római katolikus temetőben található.

A Marosvásárhelyen élő örmény családok leszármazottai magyar örmény katolikusoknak tartják magukat.

(Megjelent a *Népújság* 2005. március 3-i számában)

* * *

Ki volt Baby néni?

A 97 évesen elhunyt *Baby néni, Balogh Rozália* alakjáról szépen, méltóan emlékezett meg Száva Tibor az Erdélyi Örmény Gyökerek áprilisi számában. Csupán egy lényeges színnel kívánom kiegészíteni mindazt, ami az ő írásában szerepel.

Baby néni volt a széles erdélyi magyarörmény rokonság „számontartó jó szelleme”. Négy évtizedre visszamenőleg nem emlékszem családban olyan keresztelőre, esküvőre, vagy temetésre, ahol ő ne jelent volna meg, számontartva mindenkit, megismerve az újakat és beillesztette a fejében lévő „családfába”, valamint rákérdezett a távolmaradottakra.

Fodor Istvánnal, (nekem Pista bácsi) kötött házassága gyermektelen volt. De Pista bácsinak két unoka-öccse teljesen árván maradt a háború után Erdélyben. A legvérmesebb ötvenes évek elején, amikor a legapróbb dolgot is százszorosán nehéz volt elintézni, Baby néni elérte, hogy Fodor Bandit és Pétert (talán 6-8 éves kicsi fiúk voltak akkor) áthozassa. Ebben segítségére volt az adandó kapcsolatrendszer: a Párizsi utcában működő szalon határozottan a legjobb egy-két műhely közé tartozott és a Magyar Dolgozók Pártja korifeusainak feleségei még a lódenkabátos időkben is szerettek öltözködni...

A két fiút tisztességgel felnevelte, ahelyett, hogy valamelyik hírhedt romániai árvaházban lelték volna csúfos végüket.

A szalon jövedelme anyagilag azt jelentette Baby néni számára, hogy ha egy háromszéki templom megsegítéséről volt szó, ha segítségre volt szükség egy ottani rokon sírjának rendbetételéhez, stb. stb., akkor az ő küldeménye mindig megjelent. Egy alkalommal - talán két éve - azzal hívott fel: „Ismét olvasom apád könyvét, a Háromszéket. Gyönyörű!” (A Háromszék nem alkuszik című, 1973-ban megjelent történelmi regényről van szó, amelyet a szerző az elsők között Baby néninek dedikált.) Mert az efféle dolgokat, értékeket is számon tartotta.

Remélem vagyunk jónéhányan, akik az ő emlékét fogjuk számontartani.

dcs

* * *

Nem jó vele ujjat húzni

Mint a legtöbb testrésznév, az ujj szavunk is sok színes és érdekes kifejezéssel gazdagította nyelvünk szóhasználatát.

Szórakoztató erőmutatvány volt az ujjhúzás, amely abból állt, hogy a két versenyző egymással szemben asztalhoz ült, és középső ujjukat horogszerűen összeakasztva, egymást próbálták a helyükről elhúzni. A siker reményében a régiek ujjat vontak, ujjat húztak, versengésszerűen erőmutogatással erőfitogtatással szórakoztak. A kifejezést később lehetett átvitt értelemben is használni. Az ujjat húz átvitt értelemben 'belelőt, összetűz' jelentésű. Ennek tagadó formája - nem jó vele ujjat húzni - konkrétan és elvontan is a sikertelenséggel egyenértékű.

Nem nehéz az ujj szóval kapcsolatban egyéb kifejezéseket is találni. Itt van mindjárt az az eset, amikor határozottan tagadom, hogy bántottam embertársamat, kijelentem: egy ujjal sem nyúltam hozzá! Előfordul persze, hogy nem is segítem nehézségei közepette, az ujjamat se mozdítom érte, mert úgy vélem, még arra sem érdemes. Kirívó viselkedése miatt az emberek csúfolják, gúnyolják, megszólják: ujjal mutogatnak rá.

Ha valakinek biztos tudását akarjuk hangsúlyozni, megintcsak az ujjunkra hivatkozunk: a kisujjában több van, mint másnak a fejében. Elvesztette valaki minden vagyonát? Elhagyta családja? Akkor: úgy maradt, mint az ujjam. Kitalál valaki valamilyen meg nem történt esetet? El se hisszük, úgy véljük, hogy az ujjából vagy a kisujjából szopta. Ha bizonyítékaim vannak, mondom: nem a kisujjamból szoptam. Ha egy-egy asszony azt teszi urával, amit akar, kénye-kedve szerint bánik vele: az ujjá köré csavarja. Tudom, olyan bő és ízletes lesz az ünnepi lakoma, hogy mindenki mind a tíz ujját megnyalhatja vagy megszophatja utána. S az sem megalázó dolog, ha valaki a számára szokatlan vagy éppen kellemetlen munkát is elvégzi, mert nem esik le az aranygyűrű az ujjáról.

Vannak az ujj szóval kapcsolatos, a fentieknél nehezebben magyarázható kifejezések. A tudását könnyen kimutató embert így szoktuk jellemezni: az egészet kirázza a kisujjából, régebben: kirázza az ujjából. Kétségtelen, hogy eredetileg a szólásban szereplő ujj valami ruhaféle ujját jelenthette. Ha tartottak benne valamit, főleg nagyvásárkor, bekötötték. Erről szól a népdal is: „Be van az én szűröm ujjá kötve... / Az egyikben acél, kova, tapló, / A másikban százforintos bankó.” A szűr tulajdonosa, ha tehetős volt, a bankót - mint mi a biztos tudásunkat - csak úgy kirázta a szűr ujjából. A szólás később, átvitt értelmű használatban azt fejezi ki, hogy bizonyos tudásanyag átadásához nem is kell fej, ész, az illetőnek az egész a kisujjában van, s ha úgy hozza az alkalom: kirázza a kisujjából.

Murádin László